

Arkeolojik Alanlarda Yeniden İnşa

Aydın UÇAR*

Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU**

Öz

Yakın zamana kadar arkeolojik alanlarda restorasyon çalışmalarında Venedik Tüzüğü'nün 15. maddesinde belirtilen *anastylosis* yani *mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesi* ilkesine bağlı kalınmış; ve yine aynı maddede önerilen *yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir* ilkesi korunmuştur. Ancak bu şekilde ele alınan restorasyon işlerinin mevcut parçaların azlığı nedeniyle ziyaretçinin imgeleminde yapının bütünü konusunda bir imaj oluşturmaması ve ziyaretçilerin mekanı deneyimleyememesi bu alanların daha çok profesyoneller tarafından ziyaret edilen yerler haline gelmesine neden olmuştur.

Oysa ki tüm dünyada koruma eylemi ciddi bir parasal kaynağa gereksinim göstermektedir. Çalışma yapılan alanların sayısının artışına karşın bu iş için ayrılan kamusal kaynakların azalması durumu zaman içinde koruma anlayışını, oluşturduğu yüksek baskı ile, olumlu ve olumsuz birçok açıdan doğrudan etkilemiştir. Kazı alanlarının kaderi daha çok kültürel alan yönetiminin üretebildiği hediyelik eşya, sergi alanları vb. ziyaretçi sayısını ve geliri arttıran kaynaklarla belirlenmeye başladıktan sonra yeniden inşa faaliyetleri görülmeye başlanmıştır. Tüm dünyada turizm etkinliğinin her geçen yıl artması turizm sektöründen elde edilen gelirin kültürel mirasın koruma ve bakım bütçesinin oluşturulması sağlamıştır. Dünyanın en zengin arkeolojik alan ve kalıntıya sahip ülkelerin başında gelen ülkemizde de turizm bu konu üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Bu nedenle son zamanlarda tekil ölçekte de olsa yeniden inşa (ihya) etme eylemi görmeye başlanmıştır.

Bu bildirinin amacı arkeolojik alanlarda yapılan bu tür yerel uygulamaları, uluslararası uygulamalarla karşılaştırmak ve uluslararası tüzükler çerçevesinde tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras Yönetimi, Yeniden inşa, Turizm

* Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

** Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi

Reconstruction in Archeological Sites

Aydın UÇAR*

Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU**

ABSTRACT

Until recent decades, restoration work in archaeological sites adhered to the principle of *anastylosis*, as set out in Article 15 of the Venice Charter *the reassembling of existing but dismembered parts can be permitted; and the a priori should be abandoned in advance of the reconstruction processes* proposed in the same article. However, the fact that the restoration works discussed in this way do not create an image of the entire structure in the imagination of the visitor due to the lack of existing parts, and the inability to experience the historical space has led these areas to become places of attraction for professionals.

However, conservation requires substantial financial resource. Despite the increase in the number of archeological sites, the decline in financial resources allocated for this work by governments has directly affected the concept of conservation in many positive and negative ways over time, under the high pressure it has created. Since the destiny of the excavation sites began to be determined by the number of visitors produced by the cultural area management, reconstruction activities had begun to take place. The increase of tourism activity all over the world every year, had generated the income earned from the tourism sector, and that's provided a budget for maintenance and excavation budget for cultural heritage. In our country, which has the richest archaeological sites and ruins of the world, tourism puts considerable pressure on conservation issue. Hence, we had singular cases of reconstruction activities in Turkey.

The purpose of this study is to compare such local practices of reconstruction in archaeological sites with international ones and to discuss them within the framework of international charters.

Keywords: Cultural Heritage Management, Reconstruction, Tourism

* Akdeniz University, Faculty Of Architecture

** Akdeniz University, Faculty Of Architecture

GİRİŞ

Ülkemizin binlerce yıllık tarihi geçmişi, korunması gereken farklı yüzyıllara ait ve çeşitli yapı malzemesi ve yapım sistemi ile inşa edilmiş; çok farklı ölçekte büyük bir yapı miras bırakmıştır. Bu mirasın içinde; kent dokusu içinde var olmaya çalışan tekil yapılar olduğu gibi, kent alanları içinde ve/veya çevresinde kendi içinde bütünlüğünü koruyan geniş alanlara yayılı arkeolojik sitlerin de olduğu görülmektedir. Bu yapıların her biri için kendi malzeme, taşıyıcı bütünlüklerinin yanı sıra buldukları bağlam ile ilişkilerinin ve hem tarihi hem de güncel değerlerinin tartışılması gereken yapıya özel farklı koruma problemleri bulunmaktadır. Bu yapıların özgünlükleri nedeniyle mevcut koruma prensiplerinin bu yapıların tamamında aynı hassaslıkta uygulanmasını gerektirmektedir.

Korumanın en çetin ikilemlerinden biri ise böylesi hassas bir tartışmayla şekillenen tarihi yapıların korunması kavramının aslında toplumsal olarak benimsenip sahiplenilmesiyle mümkün olan finansal bir destekle mümkün kılınmasıdır. Bu bağlamda korumanın nasıl gerçekleşeceği ile ilgili bu tartışma aslında korumanın gerçekleşmesini finanse etmenizi sağlayacak turizm olgusuyla bağlantılıdır. Özellikle 1970'ten sonra dünya genelinde artan ulaşım olanaklarının tetiklediği turizm olgusunu arkeolojik alanların ve tarihi yapıların ziyaret noktaları haline gelmesini sağlayarak koruma için beklenmedik bir finansman imkanı ortaya çıkarmıştır. Bugün artık turizm olmadan koruma kavramı düşünülemez. Zaten 2001 yılında oluşan ekonomik kriz de "tarihsel yapıların turizmden elde ettiği gelirler olmasa; bakım ve koruma giderlerinin karşılanamayacağı gerçeğini ortaya koymuştur" (Stracke, 2007). Ancak özellikle arkeolojik alanların turistik beklentilere cevap verebilmek ve turistlerin ilgi odağı olabilmek için sıradan insanların bu alanları hayal edebileceği şekilde yeniden düzenlenmesi ve turistik ihtiyaçları sağlayacak şekilde yeni yapılarla zenginleştirilmesine edilmesine ihtiyacı vardır. Turistler çoğu zaman tarihsel yapıları keşfetmek yerine kullanmayı tercih etmektedirler. Bunun üzerine arkeolojik alan yönetimi geliştirilerek; pazarlama, biletleme, ziyaretçi yönetimi, gastronomi ve hediyelik eşya mağazası gibi birimler açılmaktadır. Turizm aynı zamanda "imge yapı" ihtiyacını ortaya çıkarır. Yapılan araştırmalar, turistlerin %25'inin tercih ettikleri yerin fotoğraflarda gördükleri mimarisine yani imge yapılarına göre gidecekleri yeri belirlediğini ortaya koymaktadır (Jelinek, 2008).

Arkeolojik alanların turistik beklentilere cevap verebilmek ve turistlerin ilgi odağı olabilmesi için yeniden düzenlenmesi sırasında en çok karşılaştığımız problem ise "yeniden inşanın nasıl yapılması gerektiği" sorunsalıdır.

TARİHİ YAPILARDA DEĞER KAVRAMI

Tarihi yapılarda değer kavramı, sadece yapının korunması gerekliliğini nedenselleştirmek adına değil yapının korunmasında ön plana çıkarılacak özelliklerini de belirlemek için önemlidir. Ancak değeri belirleyen kavramların net olarak tanımlanmasındaki güçlük bunlar ile ilgili tartışmaları günümüze kadar getirmiştir.

Koruma alanında "değer problemi" üzerine ilk çalışmalardan biri olan ve modern koruma yaklaşımının başlangıcı olarak görülen Riegl'in 1903 tarihli "Modern Anıt Kültü: Doğası ve Kökeni" çalışması halen güncelliğini yitirmemiş bir bakış açısı sunması açısından önemli bir yayındır (Riegl;2015). Her ne kadar bu yayının ortaya koyduğu değerler sisteminin yeniden değerlendirilmesi ile ilgili eleştiriler olsa da (Lamprakos, 2014) bu çalışma bugün tarihi yapıların tamamı için genelleyebileceğimiz bir değerler şeması sunar. Buna göre tarihi yapıların temel olarak iki ana değeri vardır. Bunlar "anımsatma değeri" ve "güncel değeri"dir. "kullanım değeri" ve "sanat değeri" olarak nitelenen güncel değer kavramı bu yazının kapsamı dışında kalırken, anımsatma değeri ile tanımlanan değerler bu yazı içinde yeniden inşa aşamaları değerlendirilirken yapılacak tartışmaya temel oluşturacaktır.

Anımsatma değeri bizim yapı ile kurduğumuz zihinsel ilişki üzerinden yorumlanır ve "eskilik değeri" ve "tarihi değer" olarak kendi içinde ikiye ayrılır. Bu birbirine çok yakın gibi görülen iki kavram aslında Riegl'in anı değerini dahiyane bir şekilde sıradan insan için ve (sanat tarihi mimarlık tarihi vb. konularda) eğitilmiş insan için gündelik ve akademik açıdan iki farklı şekilde tanımlayabildiği halidir. Eskilik değerine sahip olma hali sıradan insan için tarihi bir yapının eskimiş bir yeni yapıdan farklı görülmesini açıklarken tarihi değere sahip olma hali eski bir yapının akademik gözle incelendiğinde ortaya koyulan değerini tanımlar. Eskilik değeri yapının birebir zaman ve doğa ile mücadelesinin sonucu olarak ortaya çıkarken tarihi değeri "onun insanın herhangi bir yaratım alanındaki gelişmede temsil ettiği belirli, adeta tekil aşamadan gelmektedir"(Riegl, 2015:74).

YENİDEN İNŞANIN ULUSLARARASI TÜZÜKLERE GÖRE ALT YAPISI

Arkeolojik alanlardaki koruma uygulamaları ile ilgili uluslararası ilkeler, son 60 yılda uluslararası düzey de tartışılarak geliştirilmiştir. Bu alanda 19 Aralık 1954'te Paris'te imzalanan "Avrupa Kültür Sözleşmesi", UNESCO'nun 1956 tarihli "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararı", "Venedik Tüzüğü" (1964), Avrupa Konseyi'nin ilki 1969'da Londra'da, değiştirilmiş şekli 1992'de Valetta'da imzalanan "Arkeolojik Mirasın Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi", UNESCO'nun 1976'da Nairobi'de aldığı "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler Kararı", ICOMOS'un "Arkeolojik Mirasın Yönetimi" (1990, Lozan) ve "Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi" (1996, Sofya) tüzükleri bulunmaktadır. Evrensel değer taşıyan ve Dünya Mirası Listesine giren arkeolojik sitlerin korunması UNESCO'nun 1972 tarihli "Dünya Mirası Sözleşmesi" kurallarına göre yapılmaktadır.

Arkeolojik mirasın halka sunulması, modern toplumların kökeni ve gelişimi konusunda önemli bir yöntemdir. Aynı zamanda korunma ihtiyacının anlaşılması ve korumanın teşvik edilmesinde en önemli araçtır. Ancak arkeolojik alanların sıradan insanların farkındalığını kazanması, bu alanların halka uygun kolay anlaşılır şekilde sunumunu gerektirmektedir. Bu bağlamda turizm tarihi yapıların korunması için kaynak üretmesi nedeniyle önemli bir yeniden inşa motivasyonu yaratmaktadır.

Yeniden inşanın ihtiyaç olduğu durumlarla ilgili olarak 1931 tarihli Carte Del Restauro'da tarihi yapılara yapılacak eklerin "en azda tutulmaları, yalın ve yapısal düzeni yansıtır karakterde olmaları; benzer üslupta eklerin ise ancak yapının mevcut çizgilerini devam ettiren ve bezemeden arınmış geometrik anlatımlar" olmaları istenmektedir. Ayrıca yapılacak eklerin "onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde" olmaması için farklı malzeme ya da başka bir belirtme yöntemiyle işaretlenmesi gerektiği belirtilir.

1964'te Venedik'te toplanan koruma mimar ve teknisyenleri tarafından geliştirilen Venedik Tüzüğü'nde UNESCO'nun 1956 tarihli "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler" konulu tavsiye kararı benimsenmiş; koruma için temel ilkeler "Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen vazgeçilmelidir" biçiminde sıralanmıştır. Venedik Tüzüğü'nün 15. Maddesine göre, arkeolojik alanlarda yeniden yapım uygun değildir, yalnız anastylis yapılabilir. 1964 tarihli Venedik Tüzüğü yine, "eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılması ve tarihi tanıklığı yanlış bir şekilde yansıtmaması için, orijinalden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gerektiği" belirtilir. Tüzüğe göre yapılacak eklere ancak "yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağlantısına zarar gelmediği hallerde izin verilebilir" denmektedir (8).

1967 yılı Quito Normları (ICOMOS 1967) raporu da "anıtların ekonomik değeri" başlığı altında, arkeolojik, tarihi ve sanatsal anıtların, ülkelerin doğal zenginliği gibi diğer zenginlikleriyle

aynı anlamda ekonomik kaynaklar olduğunu vurgulayarak, bunların doğal olarak sahip oldukları değerleri eksiltmeden, karakteristiklerini vurgulayıp en uygun kullanımına izin veren koşulları sağlayıp kitlelerin hazzına ve farkındalığına sunularak ekonomik bir hale getirilmesini önermektedir (Aygün, 2011). Arkeolojik mirasın halka sunulmasının faydalarını göz önüne alarak Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün yayınlandığı 1990 yılında yapılan ICOMOS toplantısının sonuç bildirgesinin yeniden inşa konusuna değinen 7. maddesi “deneysel araştırma ve yorumlamaya hizmet ettiği” için yeniden inşa (reconstruction) kavramına ılımlı yaklaşmıştır. Ancak bunu yaparken özellikle yeniden inşa edilen kısmın fark edilebilir olmasına dikkat edilmesine ve mümkünse arkeolojik kalıntıların üzerine yapılmaması gerektiğini vurgulamıştır. 1999 yılında yayınlanan Uluslararası Turizm Tüzüğü (ICOMOS 1999) ise koruma ve turizm kavramlarını birlikte ele alırken “ziyaretçi deneyiminin değerli, doyurucu ve eğlenceli olmasının sağlanması” gerektiği vurgulanmıştır.

ARKEOLOJİK BAĞLAM İÇİNDE YENİDEN YAPMA/ YENİ YAPI

İnsanlar her türlü tarihsel mekanı, tarihi ve yaşanmışlığı duyularıyla; görsel, işitsel, temas, koku ve tat olarak algılamak ister. Antik sitlerin değişik işlev verilmesi ve etkinlikler düzenlenmesi, içlerindeki anıtların çağdaş yaşama katılması arzu edilen bir yaklaşımdır. Arkeolojik alanlarda arkeoloji, sanat ve mimarlıkla ilgili sergiler, atölye çalışmaları yapılması, alanın ilgi çekmesine, tanınmasına, sevilmesine yardımcı olabilir. Ayrıca gençlerin, yerel halkın sanat ve kültürle yakın ilişki kurması, bilinçlenmesi için uygun vesileler yaratılmış olur.

ANASTILOSIS

Kazı sonucunda ortaya çıkarılan bir yapının, hiç bir yeni öge eklenmeksizin eski biçimiyle yeniden yapımıdır. Böyle bir çalışmada bazı parçalar eksik bile olsa, yerlerine yenileri konulmaz; eldeki ögelere göre yalnızca çağdaş yapım teknikleriyle sağlamlaştırılarak inşasına girilir. Anastilosis uzun soluklu bir süreçtir. Çevreye dağılmış olan taşların belirlenmesi, ayrılması ve rölövelerinin çıkarılması aşamalarını içerir. Bir bulmacayı tamamlar gibi, çizimler üzerinden veya küçük parçalarda arazide bir araya gelebilecek olan taşların bulunması, restitüsyonun çizimlerinin hazırlanması ve sonrasında ayağa kaldırma işleminin gerçekleşmesi ile sonlanır. Türkiye’de Afrodisiyas, Bergama, Efes, Hierapolis, Perge, Sagalassos, Sardis, Side gibi antik sitlerde anastilosis uygulamaları vardır.

Tetrapylon tapınağı Aphrodisias kentinin kuzey-güney caddesi üzerinde yer alır. Bu anıtsal kapı MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Korinth düzeninde yapılmış olan bu yapı, dört tarafındaki dörder sütundan oluştuğu için (tetra: dört, pylon: kapı) bu adı almıştır.

Tetrapylon’un onarımı Anadolu’da yapılmış en önemli restorasyonlardan biridir. Antik devirde kullanılmış olan özgün parçaların %80’i kazılarda bulunarak yerlerine konulmuştur. Onaltı sütun yeniden ayağa kaldırılmış ve onarımlarda gerçeğine olabildiğince sadık kalınmaya çalışılmıştır (resim 1). Yapılan restorasyon sonucu ortaya çıkan yapı tümü hakkında bir fikir edinilecek düzeydedir. Yapının onarımında Avusturyalı mimarlar, Türk arkeologlar ve Türk yapı ustaları görev almışlardır. Tetrapylon’un kolonlarının onarımı ve yeniden inşaatı 1990 yılında tamamlanmıştır.

Resim 1 Tetrapylon Tapınağı (www.aphrodisias.org)

Tetrapylon onarımı ile aynı dönem içinde Side Apollon tapınağın restorasyonu da anastilosis olarak yapılmıştır. Beş sütun, arşitrav ve üzerine üçgen alınlık yerleştirilerek yapı ayağa kaldırılmıştır. Kalan kısımlarda is yapının diğer sütunlarının kaideleri yerlerine konularak tapınağın planını okunmasına olanak sağlanmıştır. Her iki örnekte de görüldüğü gibi anastilosis sonucu arkeolojik alan ziyaretçilere hayal edebilecekleri kadar ipucu verir. Üstelik ayağa kaldırılan yapı, yapının diğer kalıntılarıyla birlikte veya doğal çevre ve topografyası içinde eldeki verileri en iyi şekilde kullanarak (mevcut yapı parçaları, yapının orjinal yeri, topografyası, iklimi, ışığı, peyzajı vb.) ziyaretçiye en doğru imgelemi yaratacak şekilde sunulur.

BÜTÜNLEME

Bütünleme, tarihi bir yapının yıkılmış ve çökmüş olan kısımlarının yeni malzeme ile tamamlanması işlemidir. Bu işlem sırasında yapının ayakta kalmış kısmına zarar vermemeli, yapılan uygulamanın yeni malzeme ile yapıldığı belli olması sağlanmalı, yapının özgünlüğünü değiştirici uygulamalardan kaçınılmalıdır. Yani koruma açısından bakıldığında bütünlemenin ilk amacı aslında en az müdahale ile yapının tarihi değerini sürdürülebilir duruma getirmektir. Ancak bütünleme işlemi eskiden küçük bir sağlama müdahaleleri şeklinde gerçekleşirken, bugün yeniden işlevlendime ile bağdaştırılarak yeni çağdaş ek boyutuna kadar uzanabilmektedir.

Örneğin; Arnavutluk'da bulunan Butrint kentindeki hamam yapısında ayakta kalmış ancak malzemesi nedeniyle kırılğan bir yapıda olan bir duvarın, gabarisi korunarak bütünleme işlemi yapılmıştır. Bu süreçte söz konusu duvarın çevrelediği tepidarium odasının döşemesi de kısmen ayağa kaldırılmıştır. Böylece hem mevcut yapı parçaları ayakta tutularak yapının ayakta kalması sağlanmış hem de bütünleme işlemi sonucu ziyaretçilere yapı hakkında fikir sahibi olabilecekleri bir tür yapının üç boyutlu kesiti yaratılmıştır.

Resim 2 Butrint Hamamı (Fotoğraf. A.Uçar)

Bazen bütünlemeler yapının yeniden işlev kazanmasına yardımcı olacak şekilde yapılabilmektedir. Örneğin, ülkemizde Side ve Hierapolis antik kentlerindeki Roma hamam yapılarının üzerleri çatı örtüsü ile kapatılarak müze işlevi verilmiştir. Bazen ise bütünleme mevcut kısım ile teknik, oran malzeme olarak koruma ilkelerini yıpracak şekilde yapıldığında ise Cadiz kalesi restorasyonunda olduğu gibi ciddi eleştirilere neden olmaktadır.

YENİDEN YAPIM

Yıkılmış ve yok olmuş ya da harap durumda bir yapının eski ve yeni malzemeler kullanılarak en özgün haliyle yeniden inşa edilmesi durumuna yeniden yapma denilmektedir. Yeni malzeme kullanım oranının restorasyona göre yüksek olması veya tümüyle yeni malzeme kullanılması nedeniyle, en son tercih edilen bir restorasyon yöntemidir. Yeniden yapıma karar verirken Japonya Naradaki AD Heijo tapınağı örneğinde olduğu gibi bir ulusun tarihinin önemli bir parçası ve sembolü olması yada Atina agora yapısı veya antik tiyatrolar gibi sahip olduğu işlevini sürdürmesi veya eğitim araştırma vb. Kamusal yarar oluşturan yeni bir işlev ile kullanılabilmesi gibi koşullar göz önünde tutulmaktadır. Bu kapsamda hazırlanan yeniden yapım projeleri süreç içinde destek görebilmekte, sonuç olarak ziyaretçi ve araştırmacı tarihi yapıyı kullanarak deneyimleyebilmektedir. Bu bakış açısı hem yarar açısından hem deneyim açısından turizmi desteklemekte, ilgiyi artırmakta ve dolayısıyla yerel ekonomiye katkı sağlamaktadır. Eğer tarihi yapı ticari öneme sahip bir bölgeye yakın bir noktadaysa, bu durum yapının kullanılma oranını arttırırken, rant baskısı altında kamusal kullanımdan uzaklaşma riskini de yaratmaktadır.

Yeniden yapım konusundaki ilk örneklerden biri çağdaş restorasyona geçiş döneminde, 1929 yılında, Girit'teki Knossos antik kentinde karşımıza çıkar. Knossos kenti sarayının uygulamasında yeni yapı mevcut yapının kısmı bir kesiti olarak yapılır ve eklenen tüm parçalarda yeniden yapılan kısımlar belli olacak şekilde biçim ve renk değiştirilerek yeniden yapılır.

Salihli yakınlarındaki Sardis kentindeki yeniden yapımda ise Gymnasium yapısı ise tuğla ve beyaz çimento kullanılarak, dşeyde gerçek boyutlarına ulaşacak şekilde yeniden yapılmıştır.

Resim 3 Sardis Gymnasium (www.wikimedia.com)

Yeniden yapımın mevcut kalıntıların yok denecek kadar az olduğu durumlarda, yapının mekansal hissini verecek şekilde yeni yapının kurgulandığı boyutta ileriye giden örneklerine de son yıllarda rastlanmaktadır. Bu konuda Xanten'deki Roma müzesi önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Bu yeniden yapım projesinde Roma hamamının ve tapınak yapısının arkeolojik kalıntı alanı üzerine ancak kalıntı ile arasında küçük bir boşluk bırakacak şekilde üçüncü boyutta çağdaş malzeme ile yapı mekansal etkiyi yaratacak şekilde kemerlerin etkisi canlandırılarak ayağa kaldırılmıştır.

Resim 4 Xantem Roma Müzesi (Hamam) (<http://www.geschiedenisbeleven.nl>)

Yukarıda farklı örnekleri sunulan yeniden yapım, ayağa kaldırma, tamamlama vb. İşlemler koruma konusunda en önemli tartışmalardan birini oluşturmaktadır. Ancak küçük tamamlamalardan anımsatma nitelikli yepyeni yapılara kadar farklı müdahale ölçeklerinde yapılan bu yeniden yapım veya bütünleme işlemleri çoğu zaman koruma alanında şüphe ile karşılanmaktadır. Özellikle kalıntıların anımsatma değerinin yeniden yapılanlara göre fazla olması, özgünlüğü yakalamanın eldeki kalıtın azlığı nedeniyle yeni malzeme ile tamamlanacağından zor (imkansız) ve tüzüklerde ön görülen şartların sağlanamayacak oluşu, hatalı yapılacak işlemlerin geleceğe doğru bilgi aktarmayacağı ve etik sorun oluşturacağı, yeniden yapım sürecinde Orijinal kalıtlara hasar verilebileceği, peyzaj değerinin bozulabileceği, ziyaretçiler tarafından doğru yorumlanamayacağı ve pahalıya olacağı gibi açılardan bakıldığında müdahaleler çoğu zaman tepki ve eleştiriye açık yorumlar sunmaktadır. Ancak başlangıçta anlatılan ekonomik ve finansman sorunlarına karşılık korumanın kullanma ilişkisinin hayati olduğu da düşünüldüğünde yeniden yapım projelerinin yapılmaya devam edileceği açıktır.

SONUÇ

Son yıllarda özellikle turizm sektörü ve yerel yönetimler bölgelerindeki kültür varlıklarının topluma kazandırılması için bu alanda çalışma yapan bilim insanlarına destek vermeye başlamışlar, böylelikle bazı kamu kurumları ve özel kuruluşlar da koruma alanında aktör olarak etkili olmaya başlamışlardır. Bu hızlı dönüşüm sürecinde ilk uygulamalar arkeolog, koruma uzmanı, mimar gibi meslek insanlarının kendi koruma deneyimlerini oluşturdukları çalışmalar biçiminde gerçekleşmiştir.

Uluslararası tüzüklerde de vurgulandığı gibi ekonomik kaynak olarak kültürel mirası yararlı hale getirmek ve bunu yaparken ziyaretçi deneyimini doğru yönde geliştirmek için duyulan bazı ihtiyaçlar nedeniyle yeniden inşayı gerektiren durumlar olabilmektedir; fakat örneklerden de gözlendiği üzere yeniden inşa kavramının farklı yorumları ile üretilen ürünlerin çeşitliliği bu işlemi sorgulanır hale getirmiştir. Dünyadan bazı örneklerine değinilen bu yazıda da belirtildiği gibi bu iş için sadece “yeniden inşa edilen kısmın fark edilebilir olması” prensibinin koyulmuş olması kesinlikle yeterli değildir. Bu prensibe uymasına rağmen doğru veya yanlışlığı tartışmalı birçok farklı müdahale oluşturulması mümkündür.

Koruma alanı zamanın ortaya çıkardığı sorunlara bağlı olarak devamlı dönüşen canlı bir alandır ve sürekli olarak uygulamaya yönelik yeni tüzük çalışmaları yapılmaktadır. Yeniden yapım konusunda da bu artarak devam eden ihtiyaç yok sayılamayacağına göre özgün bir bakışla yeni

prensipler koyulmasına ihtiyaç vardır. Aslında yeniden yapım ve bazı bütünleme müdahaleleri içinde doğrudan yaratıcı eylem barındırmasından dolayı bir müdahale gibi değil *yeniden inşa* olarak değerlendirilmelidir. Bu tip çalışmaları yeniden inşa olarak değerlendirmek her yeniden inşa işini kendi bağlamında bir tasarım problemi olarak kabul etmeyi ve genel kurallarla değerlendirmeden yere özgü ek prensipler önerebilmeyi sağlayacaktır. Bilindiği gibi her bir kazı yerinin kendine özgü kimliği ve sorunları bağlamında projelerin üretilmesi gerekir. Bu da kuşkusuz ele alınan kazı yerinin kültür tarihi açısından taşıdığı önem, arkeolojisi ve korunmuşluk durumu kadar, kalıntıların bulunduğu bölgedeki güncel etkenler de doğru bir biçimde çözümlenerek gerçekleştirilebilir. Bu verilerin doğru ve projeye yararlı biçimde oluşturulabilmesi için yeterli insan kaynağı ve farklı uzman gruplarının disiplinlerarası çalışması gerekir.

Yüzyılı aşkın süredir kazı ve onarım çalışmaları yapılmasına, yurt sathına yayılan müzelerimizin olmasına karşın, envanterleme, konservasyon ve sergileme alanında istenilen başarı düzeyini henüz yakalayamamış ülkemiz için, yeniden yapım uygulamaları başlı başına bir tartışma konusu yapılabileceğinden Türkiye koşullarına özgü bir “yeniden inşa”nın nasıl düzenleneceği tartışması bu yazının kapsamı dışında bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

Aygün, H. M. “Kültürel Mirası Korumada Katılımcılık”, Vakıflar Dergisi 2011 Haziran, sayı 35, syf:191-213.

Franco J. T. 2016 “Cádiz Castle Restoration: Interesting Interpretation or Harmful to Heritage?”, <http://www.archdaily.com/783861/cadiz-castle-restoration-interesting-interpretation-or-harmful-to-heritage>

Jelinek R., 2008, “Tourismus und Architektur”, Mafo- News 18/08

Lamprakos M. Riegl’s “Modern Cult of Monuments” and The Problem of Value”, Change Over Time Volume 4, Number 2, Fall 2014 pp. 418-435.

Riegl A. (2015) “Modern Anıt Kültü”, Daimon Yayınları, İstanbul.

Stracke R., 2007, “Zukunft der europäischen Stadt”, Mückenberger U.,ed., Städtetourismus in Gegenwart und Zukunft, Wiesbaden, Verlag Für Sozialwissenschaften.

ICOMOS 1967: Quito Normları:Sanatsal ve Mimari Değeri olan Anıt ve Arazilerin Korunması ve Kullanımına İlişkin Toplantının Son Raporu”, i.e. Cilt: 2, S: 288-302.

ICOMOS 1990: Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, Lausanne. (https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/arch_e.pdf)

ICOMOS 1999: International Cultural Tourism Charter, Mexico. (http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf)

<http://www.aphrodisias.org/tetrapylon>, 2017